

IGOR ZGOLIŃSKI

ZNIESŁAWIENIE W REGULACJACH PRAWNYCH
WYBRANYCH PAŃSTW

Od wielu lat trwają dyskusje nie tylko na temat kształtu i treści występków zniesławienia, lecz także jego dalszej egzystencji w kodeksie karnym. Obecnie silnie zaznacza się trend zmierzający do dekryminalizacji zniesławienia, przybierający nawet postać zorganizowanego ruchu społecznego¹. Jak się wydaje, głównie z tego właśnie powodu temat jest wciąż aktualny. Jednym z koronnych argumentów przeciwników kryminalizacji zniesławienia jest natomiast to, że większość państw zrezygnowała z karaniami za słowo. Mając na uwadze powyższe okoliczności, warto dokonać analizy, czy rzeczywiście w aspekcie globalnym wolność słowa na tyle wyparła prawo do czci i godności, że konieczne staje się pilne rozważenie usunięcia zniesławienia z polskiego katalogu przestępstw. Wspomnieć również należy, że polski ustawodawca uregulował zniesławienie w sposób zbliżony do tego, który obowiązywał w k.k. z 1932 r. Stanął bowiem na stanowisku, że konieczne jest wzmocnienie ochrony czci jednostki względem dotychczas gwarantowanej, czemu miało służyć ograniczenie prawa do krytyki, zwłaszcza gdy miała dotyczyć życia prywatnego lub rodzinnego, sprawca zaś swoje zarzuty przedstawił publicznie. Temu celowi służyło także bardziej precyzyjne określenie usprawiedliwiającego błędu osoby stawiającej zarzut. Przewidziano więc generalnie zniesławienie w typie zwykłym (art. 212 § 1 k.k.) oraz w typie kwalifikowanym, które ustawodawca wyodrębnił z uwagi na szczególnie sposób działania sprawcy. Zrezygnował przy tym z penalizacji oszczerstwa, obowiązującego pod rządami k.k. z 1969 r. jako typ kwalifikowany zniesławienia. Jest to zatem rozwiązanie co do zasady samodzielne, aczkolwiek można zaobserwować w nim także pewne podobieństwa z normatywnymi konstrukcjami przyjętymi w tym zakresie przez inne kraje. Dość zbliżone regulacje w tym zakresie posiada np. Tajwan.

Badania porównawcze prowadzą zaś do wniosku, że wiele porządków prawnych innych państw przewiduje penalizację zniesławienia zarówno dokonanego publicznie, jak i niepublicznie². Jest ono rozmaicie definiowane, podobnie jak

¹ <http://www.wykresl212kk.pl/>

² A. Kustra, Glosa do wyroku TK z dnia 30 października 2006, P 10/06, PiP 2007, z. 5, s. 134.

różne są sankcje za tego typu naruszenia. Ogólnie rzecz ujmując, wyróżnić można dwa modele regulacji zniesławienia.

Pierwszy z nich, spotykany najczęściej w ustawodawstwach europejskich, sprowadza się do penalizacji zniesławienia, polegającego na pomówieniu o takie postępowanie lub właściwości, które są nieprawdziwe, a jednocześnie zdolne do poniżenia innej osoby w opinii publicznej³.

Drugi model statuuje zniesławienie jako delikt prawa cywilnego, przy jednoczesnym rozróżnieniu zniesławienia ustnego od pisemnego⁴.

W niektórych porządkach prawnych można także zaobserwować, podobnie jak w Polsce, wyraźne tendencje do ograniczania penalizacji zniesławienia lub wręcz jego depenalizacji. Zaryzykować wypada stwierdzenie, że nurt zmierzający w stronę dekryminalizacji zniesławienia jest wyrazem dokonujących się na całym świecie przemian społeczno-kulturowych. Objawiają się one w wyraźnej, postępującej degradacji znaczenia godności, czci, dobrego imienia, kosztem wolności wyrażania poglądów i opinii oraz wolności mediów. Należy podkreślić, że na tym tle rozwiązania przyjęte w innych krajach nie są jednolite, stanowią równocześnie pewną wypadkową poglądów państw na penalizację zniesławienia oraz jej niezbędny zakres. Państwa te posiadają różne systemy prawne, odmienne tradycje w zakresie penalizacji zniesławienia, a ponadto różną kulturę prawną i obyczajową. Z tego względu nie tylko konstrukcja normatywna, lecz także praktyka stosowania przepisów, niekiedy wręcz zbliżonych, jest niemalże nieporównywalna⁵. Kompleksowe natomiast usystematyzowanie tego zagadnienia, uwzględniające interpretację konkretnych przepisów przez doktrynę oraz orzecznictwo danego państwa, przekraczałoby z kolei ramy niniejszego opracowania. W konsekwencji w dalszej części przedstawiono jedynie ogólny stan prawny określonych państw. Warto także zaznaczyć, że wybór państw, których rozwiązania normatywne zostały scharakteryzowane, nie był przypadkowy, albowiem założeniem było przedstawienie rozwiązań prawnych obowiązujących zarówno w modelu pierwszym, penalizującym zniesławienia, jak i drugim, który czyni tego rodzaju pozostawił ochronie prawa cywilnego.

Kryminalizacja zniesławienia obowiązuje we włoskim kodeksie karnym (art. 594–595)⁶. Co istotne, sądy włoskie dość restrykcyjnie postrzegają konieczność ochrony czci, uważając zachowania tego typu za szczególnie szkodliwe, gdy podważają zaufanie do instytucji publicznych oraz urzędników⁷. We Włoszech toczy się od dłuższego czasu dyskusja nad zasadnością penalizacji zniesławienia. Głównymi argumentami na poparcie dekryminalizacji jest uznanie, że

³ M. Siwicki, *Przestępstwo zniesławienia w ujęciu prawnoporównawczym*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 6, s. 12.

⁴ *Ibidem*, s. 13.

⁵ W tym zakresie zob. M. Kulik, *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej w wybranych państwach europejskich*, (w:) *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2013, s. 65.

⁶ Codice Penale, Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398.

⁷ Por. F. Bico, A. Sorgato, *Diffamazione. Aspetti pratici e nuove problematiche*, Torino 2007, s. 2–4.

tego rodzaju czyny powinny być rozstrzygane w drodze postępowań cywilnych, zaś przepisy dotyczące zniesławienia utraciły swoją przydatność, gdyż zostały skonstruowane wtedy, kiedy wolność wyrażania poglądów nie była uznawana za prawo. Za zniesławienie jest uznawane naruszenie honoru i godności innej osoby⁸. Włoski kodeks karny jako karę za zniesławienie przewiduje m.in. pozbawienie wolności w wymiarze od sześciu miesięcy do trzech lat. Typami kwalifikowanymi są zniesławienia skierowane do szerszego kręgu osób lub dokonane za pomocą środków masowego komunikowania. Za ich popełnienie przewidziane są surowsze sankcje, sięgające nawet trzech lat pozbawienia wolności. Co istotne, zniesławienie jest przestępstwem prywatnoskargowym. W przypadku śmierci pokrzywdzonego skargę inicjującą postępowanie sądowe mogą złożyć także osoby najbliższe (art. 597 włoskiego k.k.). Jako przestępstwa przeciwko czci traktowane są także zachowania tego rodzaju dokonane w pismach lub wystąpieniach skierowanych do organów władzy oraz sądów (art. 598 włoskiego k.k.).

W niemieckim prawie karnym zniesławienie także jest uregulowane⁹. Regulacja w tym zakresie jest znacznie szersza, co sprawia, że zniesławienie jest bardziej szczegółowe. Ogólnie o występku tym mówi art. 186–200¹⁰. Sankcja za jego dokonanie kształtuje się natomiast na poziomie od trzech miesięcy, w przypadku dolnej granicy ustawowego zagrożenia, do pięciu lat pozbawienia wolności. Niemiecki kodeks karny przewiduje także możliwość orzeczenia kary grzywny. W sposób analogiczny do polskiego kodeksu karnego uregulowano kwestie przedawnienia karalności, bowiem wynosi ona trzy lata od daty popełnienia czynu oraz rok od chwili, kiedy pokrzywdzony dowiedział się o tożsamości sprawcy. Co istotne, w niektórych przypadkach toczącego się postępowania karnego o zniesławienie (oszczerstwo) bieg przedawnienia spoczywa (§ 154e ust. 3 StPO). Zwykle rozgłaszanie faktów zniesławiających inną osobę zagrożone jest grzywną lub karą pozbawienia wolności do roku, zaś w ściśle określonych przez niemiecki kodeks karny sytuacjach nawet do lat dwóch. Jeśli czyn dokonany został w zamiarze bezpośrednim, sprawca podlega karze surowszej. Sąd może wówczas orzec karę grzywny lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Jeśli natomiast zniesławienie popełniono publicznie lub w formie pisemnej, sankcja grożąca za czyn wzrasta do pięciu lat pozbawienia wolności. W sytuacji, gdy pomówienie dotyczy osoby publicznej i ma związek z jej działalnością publiczną, górna granica sankcji również wynosi pięć lat pozbawienia wolności. Z uwagi na specyfikę niemieckiego unormowania wypada przedstawić ją jednak bliżej, w ramach konkretnych unormowań. Klasyczne zniesławienie przewiduje § 186 niemieckiego k.k. Polega on na rozpowszechnianiu bądź utrzymywaniu

⁸ Por. G. Civello, *Il concetto penalistico di „onore”: per una concezione „relazionale” del bene giuridico tutelato*, Università Degli Studi di Padova, Scuola di dottorato di ricerca in giurisprudenza, XXI Ciclo, Padova 2009, <http://paduaresearch.cab.unipd.it/1834/1/CIVELLO.PDF>, dostęp dnia 29 stycznia 2013 r.

⁹ R. Youngs, *English, French and German Comparative Law*, London 1998, s. 265.

¹⁰ Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), zuletzt geändert durch Gesetz vom 21.01.2013 (BGBl. I S. 95).

w obiegu informacji, która może spowodować pogardę lub poniżyć inną osobę w opinii publicznej. Czyn ten podlega karze, jeśli nie można udowodnić prawdziwości informacji. Surowsza kara przewidziana została w sytuacji, gdy sprawca działał publicznie lub poprzez rozpowszechnianie pism (górną granicą sankcji jest wówczas kara dwóch lat pozbawienia wolności). Oszczerstwo reguluje natomiast § 187, który sprowadza je do zachowania polegającego na świadomym rozpowszechnianiu lub utrzymywaniu w obiegu nieprawdziwych informacji o innej osobie, które mogą spowodować pogardę lub poniżyć go w opinii publicznej. Sprawca oszczerstwa podlega karze do dwóch lat pozbawienia wolności lub grzywnie. Jeśli oszczerstwo zostało popełnione publicznie, wówczas kara pozbawienia wolności wzrasta do lat pięciu. Paragraf 188 niemieckiego k.k. odnosi się do zniesławienia polityków. Wedle brzmienia tego przepisu popełnienie zniesławienia publicznie, na zebraniu lub za pomocą pism przeciw osobie uczestniczącej w życiu politycznym narodu, podlega karze do pięciu lat pozbawienia wolności, ale tylko w sytuacji, gdy czyn w sposób znaczny utrudnił działalność publiczną pokrzywdzonego. Paragraf 189 niemieckiego k.k. dotyczy osób zmarłych. Karze podlega tu sprawca, który dokonuje czynu wyczerpującego znamiona zniesławienia, lecz wobec osoby już nieżyjącej. Paragraf 190 niemieckiego k.k. tyczy się kwestii procesowych, związanych z dowodem prawdy. Przyjmuje się tu ograniczenie postępowania dowodowego poprzez domniemanie, iż jeśli wydany został wyrok skazujący pokrzywdzonego, uważa się, że informacja o charakterze zniesławiającym była prawdziwa. Dowód prawdy jest także wyłączony, gdy pokrzywdzony zniesławieniem został uniewinniony. Jest to niewątpliwie przejaw racjonalności ustawodawcy, gdyż w przeciwnym wypadku w procesach o zniesławienie mogłoby dochodzić do prób podważania wydanych wcześniej, prawomocnych orzeczeń. Paragraf 192 niemieckiego k.k. jest „odpowiednikiem” art. 214 polskiego k.k. z 1997 r., albowiem nie wyłącza odpowiedzialności za znieważenie ze względu na formę wypowiedzi.

Zniesławienie jest także penalizowane w Szwajcarii¹¹. Co istotne, wyraźnie zauważa się tam, że zwykle nie jest ono stosowane wobec dziennikarzy, lecz wobec osób zaangażowanych politycznie, które dopuszczają się zniesławienia w czasie np. debat¹². Zniesławienie jest w Szwajcarii uważane za przestępstwo przeciwko osobistemu honorowi i sankcjonowane, co do zasady, karą grzywny. Okolicznością wyłączającą bezprawność jest prawdziwość zarzutu lub uzasadnione przekonanie sprawcy, że zarzut był prawdziwy (art. 173.2). Jest ona jednak wyłączona w sytuacji, gdy sprawca działał z zamiarem bezpośrednim bądź gdy jego zarzut dotyczył życia prywatnego lub rodzinnego (art. 173.4). Co istotne, sąd jest obowiązany do wyraźnego wskazania w wyroku ustaleń poczynionych w kwestii prawdziwości zarzutu. Szwajcarski kodeks karny przewiduje też kwalifikowany występki zniesławienia,

¹¹ Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937.

¹² F. Zeller, *Switzerland: Freedom of Political Expression in the Media – Selected Issues*, (w:) European Audiovisual Observatory, *Political Debate and the Role of the Media. The Fragility of Free Speech*, Strasbourg 2005, s. 73.

który można porównać do oszczerstwa obowiązującego w polskim kodeksie karnym z 1969 r. Jest on penalizowany surowiej, bowiem za jego popełnienie sprawcy grozi kara grzywny lub pozbawienia wolności do lat trzech. Analogicznie traktowany jest sprawca, który systematycznie zniesławiał pokrzywdzonego. Kodeks łagodzi jednak sankcje w sytuacji, gdy oskarżony cofnął przed sądem swoje zarzuty, niezależnie od tego, w jakim typie popełnił zniesławienie (art. 173.4 i art. 174.3). Zupełną odmiennością w porównaniu do polskiego kodeksu karnego jest możliwość zniesławienia osób zmarłych lub uznanych za zmarłe. Z uprawnień pokrzywdzonych korzystają osoby najbliższe zniesławionemu i mogą domagać się pociągnięcia do odpowiedzialności w terminie 30 lat od chwili śmierci lub uznania za zmarłego (art. 175). W sposób odmienny niż w polskim prawie karnym uregulowane jest także przedawnienie zniesławienia. Przewiduje się tu znacznie krótszy czas dla pokrzywdzonego do zainicjowania postępowania. Okres ten wynosi bowiem trzy miesiące od daty powzięcia informacji o osobie sprawcy (art. 31). Zgodnie z art. 178.1 szwajcarskiego k.k., ogólne przedawnienie zniesławienia następuje natomiast po upływie czterech lat od jego dokonania.

Regulacje dotyczące zniesławienia przewidziane są także w prawie francuskim, choć mają charakter dość specyficzny. Co ciekawe, zniesławienie nie jest tam ujęte w kodeksie karnym¹³. Umieszczone było początkowo w prawie prasowym¹⁴, które obowiązuje od dnia 29 lipca 1881 r.¹⁵ Czyn tego rodzaju, zgodnie z nieobowiązującym już art. 28 francuskiego prawa prasowego, polegał na przedstawieniu zarzutów lub przypisaniu jakiegokolwiek aktu wpływającego na honor lub dobre imię osoby fizycznej lub prawnej. Karalne było także powielanie tego typu zarzutów, nawet w sytuacji, gdy pokrzywdzony nie został wyraźnie zidentyfikowany, lecz możliwe było łatwe jego ustalenie. Co do zasady tego typu czyn sankcjonowany był karą grzywny. Francuskie prawo prasowe przewiduje jednak obecnie inne rodzaje zniesławienia. Reguluje zniesławienie organów i instytucji państwowych (art. 30), za które przewiduje karę grzywny do 45 000 euro. Wyodrębnia także zniesławienie wysokich urzędników państwowych i wymienionych innych osób publicznych. Zachowanie tego typu karane jest analogicznie jak zniesławienie organów i instytucji państwowych¹⁶. Pociągnięcie do odpowiedzialności karnej jest jednak dość trudne. Przede wszystkim jest tu przewidziany niezwykle krótki termin przedawnienia karalności, wynoszący trzy miesiące. W przypadku publikacji internetowych termin ten jest liczony od momentu pierwszej publikacji. Wpływ na skalę trudności ma także stopień sformalizowania aktu oskarżenia oraz liczne inne obowiązki proceduralne, jak np. obligatoryjne powiadomienie prokuratora. We francuskim kodeksie karnym z kolei paralelny do zniesławie-

¹³ Code Pénal, Loi du 16 juin 1879, *Mém.* 1879, 589 – *Pas.* 1879, 231.

¹⁴ Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse,

¹⁵ C. Thogmartin, *The National Daily Press of France*, Birmingham Alabama 1998, s. 77.

¹⁶ R. Walden, *Insult Laws: A World Press Freedom Committee Study of More Than 90 Countries and Territories*, World Press Freedom Committee 2000, s. 25–26.

nia jest natomiast występki (art. 226-8), polegający na publikacji komentarza słownego lub wizerunku dotyczących innej osoby bez jej zgody, w tym także za pośrednictwem mediów. Czyn ten jest zagrożony karą do roku pozbawienia wolności i grzywną w wysokości 15 000 euro. Ze znieśławieniem koresponduje także występki z art. 312-10, który można określić jako penalizację szantażu, przy czym sprowadza się on do uzyskania podpisu, zobowiązania, zrzeczenia się roszczenia, ujawnienia tajemnicy, funduszy, kosztowności lub jakiegokolwiek majątku poprzez groźbę ujawnienia lub zarzucenia faktów mogących zagrozić honorowi lub reputacji pokrzywdzonego. Czyn ten jest zagrożony karą do 75 000 euro. W świetle powyższego należy podzielić konstatację M. Kulika, że w prawie francuskim istnieje tylko namiastka klasycznych przestępstw przeciwko czci¹⁷, zaś te stały się wyłącznie deliktami prawa cywilnego.

W Hiszpanii z kolei dokonano innego podziału. Wyodrębnione zostało znieśławienie, jako delikt cywilny, i oszczerstwo, które jest karalne. Postępowania karne w sprawach o oszczerstwa nie są częste i ocenia się, że orzecznictwo sądów daje prymat wolności słowa¹⁸. Hiszpański kodeks karny z 1995 r.¹⁹, który został poddany gruntownej nowelizacji w 2010 r., zaś ostatnio był zmieniany w 2011 r., przewiduje w art. 205, że penalizacji podlega posądzenie o popełnienie przestępstwa ze świadomością jego fałszywości lub lekkomyślnym lekceważeniem prawdy, co jest zasadniczo karane pozbawieniem wolności od sześciu miesięcy do lat dwóch lub karą grzywny. Znieśławienie godzące innymi sposobami w honor przewidziane jest zaś w art. 208 i zawiera analogiczne znamiona strony podmiotowej. W art. 216 hiszpańskiego k.k. zawarto także uregulowanie dotyczące publikacji wyroku w sprawach o tego typu czyny. Koszty publikacji obciążają skazanego, natomiast wszelkie warunki, zwłaszcza czas, sposób i miejsce publikacji określa sąd²⁰.

Serbskie prawo karne także zna występki znieśławienia²¹. Kodeks karny reguluje je w rozdziale XVII, zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko honorowi i reputacji”. Artykuł 171 określa znamiona podstawowego typu znieśławienia jako wyrażanie lub rozpowszechnianie nieprawdy o innej osobie, co szkodzi jej honorowi lub reputacji. Kwalifikowanymi typami są znieśławienia, które wywarły szczególnie poważne skutki (art. 171.3), dokonywane przy wykorzystaniu środków masowego przekazu (art. 171.2) oraz rozpowszechnianie informacji dotyczących życia rodzinnego lub prywatnego (art. 172). Generalnie sankcją za popełnienie

¹⁷ M. Kulik, *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej w wybranych państwach europejskich*, referat wygłoszony na IV Lubelskim Seminarium Karnistycznym, *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, Lublin, dnia 10 grudnia 2012 r., niepubl.

¹⁸ Zob. <http://www.theolivepress.es/spain-news/2011/11/07/24455/>, dostęp dnia 20 stycznia 2013 r.

¹⁹ Organic Law No. 10/1995 of November 23, 1995.

²⁰ L. Bachmaier Winter, A. del Moral Garcia, *Criminal law in Spain*, Alphen 2010, s. 139.

²¹ Krivični Zakon Republike Srbije („Sl. glasnik SRS”, br. 26/77, 28/77 – ispr., 43/77 – ispr., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 i 21/90 i „Sl. glasnik RS”, br. 16/90, 26/91 – odluka USJ br. 197/87, 75/91 – odluka USRS br. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 – ispr., 80/2002 – dr. zakon, 39/2003 i 67/2003).

zniesławienia w typie podstawowym jest kara grzywny. Typy kwalifikowane sankcjonowane są karą grzywny lub pozbawieniem wolności, którego górna granica ustawowego zagrożenia sięga trzech lat (w przypadku zniesławienia skutkującego poważnymi konsekwencjami dla pokrzywdzonego) lub jednego roku. Serbski kodeks karny przewiduje również okoliczności wyłączające bezprawność. Nie podlega odpowiedzialności za zniesławienie sprawca, który postawił prawdziwy zarzut, gdy działał w wykonywaniu swych obowiązków służbowych lub jako dziennikarz w obronie prawa lub społecznie uzasadnionego interesu, także w sytuacji, gdy tylko miał uzasadnione powody, aby przypuszczać, że stawiane zarzuty były prawdziwe (art. 172.4). W tych wypadkach jest dopuszczalny dowód prawdy, nawet gdy dotyczy życia rodzinnego lub prywatnego. W pozostałych przypadkach dowodzenie prawdy w tym obszarze nie jest dozwolone (art. 172.5). Co ciekawe, serbski kodeks karny dopuszcza także możliwość zniesławienia osoby zmarłej, jednak ogranicza to tylko do typów kwalifikowanych zniesławienia. Odpowiedzialności karnej domagać się mogą wówczas osoby najbliższe zmarłemu (art. 177.2).

W Bułgarii można zaobserwować umiarkowane nasilenie postulatów zmierzających do dekryminalizacji zniesławienia²², które zwiększają się od 2011 r.²³ Aktualnie jednak czyn ten jest przestępstwem zagrożonym karą grzywny. Regulacje w tym zakresie zawarte zostały w sekcji VII bułgarskiego kodeksu karnego²⁴. Zgodnie z art. 147 bułgarskiego k.k., zniesławienia dopuszcza się ten, kto publicznie odniósł się do haniebnego czynu innej osoby lub pomówił ją o dokonanie przestępstwa. Sprawca nie podlega odpowiedzialności karnej w wypadku, gdy udowodni prawdziwość swoich słów. Oddzielnie kwalifikowane jest zachowanie nieznanne w zasadzie polskiemu kodeksowi karnemu. Polega ono na podawaniu do wiadomości innych osób (niezależnie od sposobu) danych, okoliczności lub zarzutów dotyczących innej osoby, a uzyskanych w sposób sprzeczny z prawem z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Za ten czyn grozi grzywna lub kara pozbawienia wolności do lat trzech (art. 148a bułgarskiego k.k.).

Słowackie prawo karne jako zniesławiające uznaje zachowanie polegające na przekazaniu fałszywych informacji na temat innej osoby, które godzą w szacunek obywateli dla niej, mogą wpłynąć destrukcyjnie na jej karierę lub interesy, zakłócić stosunki rodzinne lub spowodować inne szkody (art. 373.1)²⁵. Czyn tego rodzaju jest zagrożony karą, której górna granica ustawowego zagrożenia sięga dwóch lat pozbawienia wolności. Sankcja jest surowsza, bowiem wynosi do pięciu lat pozbawienia wolności w sytuacji, gdy przestępstwo spowodowało poważną szkodę, sprawca działał w wyniku określonej motywacji, czyn dokonany został w miejscu publicznym bądź zarzut dotyczył poważnych uchybień w biznesie

²² P. Gross, *Entangled Evolutions: Media and Democratization in Eastern Europe*, Baltimore 2002, s. 75.

²³ Zob. <http://kellywarnerlaw.com/bulgaria-defamation-laws/>, dostęp dnia 20 stycznia 2013 r.

²⁴ Наказателен кодекс, *Обн. ДВ. бр. 26 от 2 Април 1968 г.*

²⁵ Trestný Zákon z 20. mája 2005, Zákon 300/25 Z.z.

(art. 373.2). Sprawca podlega natomiast karze pozbawienia wolności od trzech do ośmiu lat, jeżeli skutkiem zniesławienia była znaczna szkoda, upadek firmy lub rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.

Zniesławienie jest regulowane w Albanii w art. 120 k.k.²⁶ Ostatnie zmiany w omawianej materii miały miejsce w 2001 r. Występek ten w typie podstawowym polega na celowym rozpowszechnianiu pogłosek oraz innych informacji, które godzą w honor i godność innej osoby. Sankcja za jego popełnienie to grzywna lub kara do roku pozbawienia wolności. Typ kwalifikowany zniesławienia obejmuje trzy rodzaje zachowań. Może polegać na działaniu w miejscu publicznym, na szkodę kilku osób lub zniesławieniu wielokrotnym. Sankcja z tytułu jego popełnienia jest wyższa, albowiem prócz grzywny jest tu także przewidziana kara pozbawienia wolności do lat dwóch²⁷.

W Brazylii zniesławienie także jest przestępstwem (art. 139–145 brazylijskiego k.k. z 1940 r.)²⁸. Czyn ten jest zagrożony, co do zasady, karą grzywny oraz karą pozbawienia wolności od trzech miesięcy do jednego roku. Brazylijski kodeks karny przewiduje możliwość podwyższenia wymienionych sankcji o jedną trzecią m.in. w sytuacji, gdy zarzut skierowany był wobec prezydenta, premiera, urzędników państwowych, przeciwko osobom niepełnosprawnym lub mającym ukończone 60 lat życia. Wprowadza jednak wiele okoliczności wyłączających bezprawność. Wobec zniesławienia w typie podstawowym jest nią postawienie zarzutu prawdziwego wobec osoby publicznej, w związku z wykonywanymi przez nią czynnościami. Wobec wszystkich typów bezprawność wyłącza także postawienie zarzutu w toku postępowania sądowego (zwłaszcza w wyniku udzielania odpowiedzi na pytania strony przeciwnej), krytyka literacka, naukowa, artystyczna, chyba że wyłącznym zamiarem sprawcy było dokonanie zniesławienia oraz krytyka strony wobec niekorzystnych decyzji wydanych przez funkcjonariuszy publicznych (art. 142.I–III brazylijskiego k.k.). Sprawca nie będzie podlegał karze także wówczas, gdy przed wydaniem wyroku wycofa się ze stawianego pokrzywdzonemu zarzutu (art. 143 brazylijskiego k.k.). W maju 2009 r. Najwyższy Trybunał Federalny Brazylii uchylił natomiast regulacje prawa prasowego nakładające dość surowe sankcje na dziennikarzy, którzy dopuścili się zniesławienia. Krok ten został odebrany jako zmierzający do uchylecia przepisów karnych dotyczących zniesławienia. Brazylijski kodeks karny przewiduje także regulacje związane z tzw. mową nienawiści (art. 140 § 3)²⁹. Za zachowanie tego typu uważa zarzuty poczynione w związku z pochodzeniem rasowym, etnicznym, kolorem skóry, wyznaniem, wiekiem lub

²⁶ Kodi Penal i Republikës së shqÿrisë, Ligj Nr.7895, datë 27.1.1995.

²⁷ S. Coliver, P. Hoffman, J. Fitzpatrick, S. Bowen, *Secrecy and Liberty: National Security, Freedom of Expression and Access to Information*, The Hague 1999, s. 199.

²⁸ Penal Code, Decree-Law No. 2.848 of December 7, 1940.

²⁹ R. Deibert (red.), *Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering*, Harvard 2008, s. 200.

niepełnosprawnością. Tego rodzaju czyn jest zagrożony karą od jednego roku do trzech lat pozbawienia wolności oraz grzywną.

Kodeks karny Mongolii z 2002 r. również reguluje zniesławienie. Dla jego zaistnienia wymaga zawsze umyślności i rozróżnia postawienie zarzutu od jego rożgłoszenia, aczkolwiek sankcjonuje je w tożsamy sposób. Za czyny tego rodzaju przewidziana jest kara grzywny lub pozbawienia wolności w wymiarze od jednego do trzech miesięcy. Oddzielnym rodzajem jest zniesławienie za pośrednictwem środków masowego przekazu, a także popełnione przez osobę uprzednio karaną za zniesławienie. W tej sytuacji wzrasta kara grzywny, zaś górna granica kary pozbawienia wolności sięga sześciu miesięcy.

Artykuł 310 tajwańskiego k.k. kryminalizuje zniesławienie, sankcjonując je także pozbawieniem wolności³⁰. W art. 311 przewiduje okoliczności wyłączające bezprawność, oparte na prawdzie oraz dobrej wierze. Dowód prawdy jest jednak dopuszczalny wyłącznie w sytuacji, gdy zarzut był postawiony w interesie publicznym i nie dotyczył życia prywatnego.

Peruwiański kodeks karny z dnia 3 kwietnia 1991 r.³¹ zniesławienie umieszcza w rozdziale 1 części II, zatytułowanym „Pomówienia, oszczerstwa i zniesławienia”. Karą grzywny zagrożony jest czyn polegający na fałszywym oskarżeniu innej osoby o popełnienie przestępstwa (art. 131). Tradycyjne zniesławienie, polegające na postawieniu zarzutu godzącego w dobre imię, zagrożone jest karą grzywny lub karą pozbawienia wolności do lat dwóch (art. 132). Jeśli zarzut odnosi się do okoliczności faktycznych, wówczas sankcja jest wyższa i wynosi od jednego roku do dwóch lat pozbawienia wolności oraz karę grzywny. Kodeks wyraźnie zatem oddziela, a przy tym dopuszcza zniesławienie za pomocą wypowiedzi ocennych. Jeszcze wyższa kara jest przewidziana za popełnienie zniesławienia za pomocą środków masowego przekazu. Sankcja za popełnienie takiego czynu to grzywna lub kara pozbawienia wolności od roku do lat trzech. Okolicznościami wyłączającymi bezprawność są natomiast: podniesienie zarzutu w toku procesu sądowego przez strony, ich obrońców lub pełnomocników, krytyka literacka, artystyczna, naukowa oraz zarzuty podniesione pod adresem funkcjonariusza publicznego pozostające w związku z wykonywanymi przez niego czynnościami. Peruwiańskiemu kodeksowi karnemu znany jest także dowód prawdy, jednakże możliwość jego przeprowadzenia została zawężona (art. 134)³².

Parlament angielski w 1275 r. uchwalił ustawę dotyczącą zniesławienia, która zabraniała rozpowszechniania nieprawdziwych informacji i zarzutów³³. Ewolucja poglądów dotyczących karalności zniesławienia spowodowała jednak uznanie tego typu czynów za nieprzestępne. W 1996 r. został uchwalony w Wielkiej

³⁰ โทษประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๔๙

³¹ Código Penal, Directo Legislativo No. 635, promulgado 03.04.1991, publicado 08.04.1991.

³² Szerzej zob. C. Tucto Rodil, *Código Penal. Anotado, Sumillado, Concordado, Ejecutorias*, Lima 1998, s. 206 i n.

³³ T.J. Gardner, T.M. Anderson, *Criminal Law*, Belmont 2009, s. 211.

Brytanii *Defamation Act*, który szczegółowo reguluje m.in. kwestie odpowiedzialności, zwłaszcza związanych z publikacją materiałów prasowych³⁴. Z tytułu zniesławienia można zatem dochodzić wyłącznie roszczeń cywilnych³⁵. Odnosząc się natomiast do swobody wypowiedzi w Wielkiej Brytanii, nie sposób pominąć milczeniem swoistego pomnika tej wartości, jakim jest *Speakers' Corner* w Hyde Parku w Londynie. Miejsce to jest zwyczajowym forum wypowiedzenia wszelkich poglądów w imię wolności słowa. Obowiązuje tu wyłącznie zakaz niegłoszenia poglądów obrażających lub zniesławiających Królową. Jest to tradycyjne miejsce przemówień i debat. Stało się ono inspiracją dla wielu portali internetowych, umożliwiających nieskrępowaną wymianę poglądów, a nawet organizacji charytatywnych, propagujących wymianę poglądów w formule *face to face*, jako podstawy uczestnictwa w życiu społecznym.

W krajach, w których obowiązuje system *common law*, zniesławienie dokonane pisemnie (*libel*) jest bezkarne, gdy odnosi się do sfery publicznej. Przyjęto tam *absolute privilege*, czyli klauzulę zapewniającą absolutną swobodę wypowiedzi³⁶. Klauzula zapewnia pełne wykorzystanie wolności słowa, a w konsekwencji chroni także interes publiczny, z racji braku obaw osób stawiających zarzuty o jakiegokolwiek ewentualne konsekwencje. Materializuje się natomiast w procesach sądowych, postępowaniach legislacyjnych oraz postępowaniach związanych z władzą administracyjną, gdzie abstrahuje się zupełnie od zamiaru sprawcy. Klauzula ta obowiązuje w wielu krajach, lecz jej *limes* są określone rozmaicie. Podczas gdy w USA jest postrzegana w sposób możliwie szeroki, w Wielkiej Brytanii ma węższe zastosowanie, gdyż odnosi się głównie do relacji z procesów sądowych.

Odnosząc się do prawnych regulacji zniesławienia w Stanach Zjednoczonych Ameryki, należy stwierdzić, że charakteryzują się one najdalej posuniętym liberalizmem. Na podkreślenie zasługuje fakt, że już w 1734 r. dostrzeżono rangę prawdziwości zarzutu i jego wpływu na karalność zniesławienia (tzw. sprawa Johna Petera Zengera dotycząca zniesławienia gubernatora Nowego Jorku)³⁷. Następnie znaczenie prawdy ewoluowało do tego stopnia, że przestano uznawać za zniesławienia zarzuty, z których wprost wynikało, że nie były oparte na prawdzie. Do tej pory zresztą istnieją rozbieżne poglądy na temat tego, jakie wypowiedzi mogą być zniesławiające³⁸. Aktualnie można wyrazić ogólne stwierdzenie, że w USA kryminalizacja zniesławienia nie należy do częstych przypadków. Pierwsza poprawka do konstytucji Stanów Zjednoczonych gwarantuje wolność prasy, co stawia dziennikarzy w szczególnie uprzy-

³⁴ D.J. Keenan, S. Riches, *Business Law*, Essex 2005, s. 383; zob. także S. Sime, D. Rench, *Blackstone's Civil Practice 2013*, Oxford 2012.

³⁵ Zob. <http://kellywarnerlaw.com/uk-defamation-laws/>, dostęp dnia 21 stycznia 2013 r.

³⁶ L. Gardocki, *Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne*, PiP 1993, z. 3, s. 13.

³⁷ Zob. <http://infousa.state.gov/government/overview/libellaw.html>, dostęp dnia 21 stycznia 2013 r.

³⁸ L. McNamara, *Reputation and Defamation*, Oxford 2007, s. 107 i n.

wilejowanej pozycji³⁹. Co ciekawe, w USA od 2010 r. obowiązuje uchwalony przez Kongres tzw. *Speech Act*, który gwarantuje ochronę przed procesami o zniesławienie toczącymi się w tych państwach, w których porządek prawny nie koreluje z postanowieniami Pierwszej Poprawki Konstytucji Stanów Zjednoczonych⁴⁰. Ogólne stwierdzenie o braku kryminalizacji zniesławienia w USA jest adekwatne tylko na poziomie federalnym, lecz także i tu doznaje czterech wyjątków. Za zachowanie przestępne jest bowiem uznawane fałszywe oskarżenie o popełnienie przestępstwa, posądzenie innej osoby o szczególnie niebezpieczną chorobę, o brak zdolności do prowadzenia działalności gospodarczej czy ogólnie biznesu, a także przypisanie niewłaściwych zachowań seksualnych. Trzeba jednak odnotować, że zarzut związany z orientacją seksualną traci stopniowo na znaczeniu, o czym świadczy m.in. uznanie, że określenie „gej” nie jest zniesławiające. Analizując natomiast rozwiązania przyjęte na szczeblu stanowym *prima facie* nasuwa się wniosek, że kryminalizowane jest głównie zniesławienie za pomocą środków masowego przekazu, w szczególności książek. Prawo przyznaje także większą ochronę w zakresie zniesławienia osobom publicznym niż zwykłym obywatelom, przy czym dotyczy to głównie czynów dokonanych za pośrednictwem mediów. Stosowne przepisy prawne dotyczące zniesławienia obowiązują w następujących stanach: Colorado (Colorado Revised Statutes, § 18-13-105), Florida (Florida Statutes, § 836.01-836.11), Georgia, (O.C.G.A. § 16-11-40), Idaho (Idaho Code, § 18-4801-18-4809), Kansas (Kansas Statute Annotated, § 21-4004), Louisiana (Louisiana R.S., 14:47), Michigan (Michigan Compiled Laws, § 750.370), Minnesota (Minnesota Statutes, § 609.765), Montana (Montana Code Annotated, § 13-35-234), Nevada (Nevada Revised Statutes § 200.510–200.560), New Hampshire (New Hampshire Revised Statute Annotated, § 644:11), New Mexico (New Mexico Statute Annotated, § 30-11-1), North Carolina (North Carolina General Statutes, § 14-47), North Dakota (North Dakota Century Code, § 12.1-15-01), Oklahoma (Oklahoma Statutes, tit. 27 §§ 771–781), Utah (Utah Code Annotated, § 76-9-404), Virginia (Virginia Code Annotated, § 18.2-417), Washington (Washington Revised Code, 9.58.010), Wisconsin (Wisconsin Statutes, § 942.01), oraz Virgin Islands (Virgin Islands Code, title 14, § 1172). Analogiczne rozwiązania prawne obowiązują w Puerto Rico (Puerto Rico Laws, title 33, § 4101–4104).

Dokonując reasumpcji przedstawionej charakterystyki regulacji dotyczących zniesławienia, nasuwają się dwa wnioski. Pierwszy z nich jest dość oczywisty i sprowadza się do konstatacji, że większość porządków prawnych obcych państw przewiduje w tym zakresie odpowiedzialność karną. Jest ona rozmaicie skonstruowana, aczkolwiek niezaprzeczalnie w efekcie pociągnięcia do odpowiedzialności z tytułu dokonania zniesławienia jest możliwe wymierzenie stosownych sankcji karnych. Nie jest zatem prawdziwy argument przeciwników kryminalizacji zniesławienia, twierdzących

³⁹ Zob. http://www.expertlaw.com/library/personal_injury/defamation.html, dostęp dnia 21 stycznia 2013 r.

⁴⁰ Great Britain Ministry of Justice, *Draft Defamation Bill. Consultation*, London 2011, s. 33.

że na świecie rezygnuje się z karania tego typu zachowań. W istocie państwa, które zrezygnowały z utrzymywania norm prawnych sankcjonujących zniesławienie, należą bowiem do mniejszości⁴¹. Drugi wniosek jest związany z obecnymi tendencjami do przeciwstawiania dwóch podstawowych wartości, a mianowicie wolności słowa, czy też szerzej – wyrażania poglądów, z godnością człowieka oraz potrzebą jej ochrony. Cześć ludzka oraz dobre imię, będące przedmiotem ochrony występku zniesławienia, wpisują się wszakże w szerokie rozumienie godności, które w istocie jest wartością naczelną. Niewątpliwie wartości te są konkurencyjne wobec siebie i istnieją określone płaszczyzny, na których dochodzić będzie między nimi do kolizji. Za wcześniej jednak na to, aby postawić tezę, że kierunek społeczny preferujący prymat wolności wypowiedzi stał się dominujący na świecie, spychając niejako ochronę godności, czci i dobrego imienia na pozycję podrzędną. Przeciwnie, konieczność ochrony tych wartości jest dalej globalnie dostrzegana, czego wyrazem są m.in. przedstawione regulacje normatywne innych krajów, mające za zadanie zapobiegać zachowaniom zniesławiającym, a nadto umożliwiać osobom pokrzywdzonym realizację swoich roszczeń w procesie karnym.

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy regulacji prawa karnego w zakresie zniesławienia w wybranych 15 krajach. Przedstawienie charakterystyki tych norm prawnych wydaje się o tyle zasadne, że jak dotąd nie powstało opracowanie monograficzne poświęcone temu zagadnieniu, które próbowałoby dokonać jego globalnego usystematyzowania. Oprócz oczywistych korzyści badawczych, tego rodzaju opracowanie pozwoliłoby także na dokonanie szerszych ustaleń odnośnie do zasadności wciąż poszerzających się postulatów wykreślenia norm karnych zakazujących zniesławienia. W artykule przedstawiono regulacje następujących państw: Włochy, Niemcy, Szwajcaria, Francja, Hiszpania, Serbia, Bułgaria, Słowacja, Albania, Brazylia, Mongolia, Tajwan, Peru, Wielka Brytania, USA. Taki dobór państw pozwolił jednak z jednej strony na dokonanie kilku uogólnień, zaś z drugiej na refleksję, że również badania prawnoporównawcze nie przemawiają za uwzględnieniem postulatu dekriminalizacji zniesławienia.

SUMMARY

The article discusses regulations dealing with defamation in 15 selected countries. The presentation of the characteristic of these legal norms seems to be especially justifiable as up till now there has been no monograph devoted to this issue and

⁴¹ Z kryminalizacji zniesławienia, prócz państw przedstawionych w artykule, zrezygnowała m.in. Ukraina, Armenia, Bośnia – Hercegowina, Gruzja, Estonia, Cypr, Irlandia, Meksyk, Nowa Zelandia.

trying to systematize it globally. Apart from the obvious research benefits, this kind of work would create opportunities to specify broader decisions connected with the justification of broader and broader demands for defining penal norms banning defamation. The article presents regulations in the following countries: Italy, Germany, Switzerland, France, Spain, Serbia, Bulgaria, Slovakia, Albania, Brazil, Mongolia, Taiwan, Peru, the United Kingdom and the USA. Such a selection of countries made it possible to make a few generalizations on the one hand, and on the other hand a reflection that comparative legal studies do not support the demand for decriminalization of defamation.

RÉSUMÉ

L'article concerne des régularisations du code pénal dans le cadre de la diffamation dans 15 pays choisis. La présentation de la caractéristique de ces normes juridiques paraît justifiée parce que jusqu'à maintenant il n'y a aucune rédaction monographique concernant ces questions ni leur systématique globale. Cette rédaction manquante donnerait des profits scientifiques évidents ainsi qu'elle permettrait d'établir ces nombreux éléments qui justifient les demandes d'éliminer les normes pénales interdisant la diffamation. Dans l'article on a présenté les régularisations des pays suivants: Italie, Allemagne, Suisse, France, Espagne, Serbie, Bulgarie, Slovaquie, Albanie, Brésil, Mongolie, Taïwan, Pérou, Grande Bretagne, Etats Unis. Ce choix des pays a permis d'élaborer quelques généralisations – d'une part, et de l'autre – nous a donné une réflexion que des recherches juridiques comparatives ne portent pas à croire à l'acceptation de la decriminalisation de la diffamation.

РЕЗЮМЕ

Статья касается норм УК в области диффамации в выбранных 15 государствах. Представление характеристики этих правовых норм кажется обоснованным, так как до сих пор не существует монографического исследования, посвящённого этому вопросу, которое бы являлось попыткой совершить его глобальную систематизацию. Кроме очевидной исследовательской пользы, разработка подобного рода позволила бы также добиться более широкого разумения относительно обоснованности постоянно расширяющихся постулатов отмены уголовных законов, запрещающих диффамацию. В статье представлены нормы следующих государств: Италия, Германия, Швейцария, Франция, Испания, Сербия, Болгария, Словакия, Албания, Бразилия, Монголия, Тайвань, Перу, Великобритания, США. Такой выбор государств дал возможность, с одной стороны, провести несколько обобщений, а с другой стороны – прийти к выводу, что также сравнительно-правоведческие исследования не позволяют выступать за декриминализацию диффамации.